

## DEMOGRAFICKÁ STRUKTURA PANSTVÍ CHOLTICE V ROCE 1700\*

Petra DVORSKÁ – Martina HALÍŘOVÁ

Výzkum demografické struktury obyvatelstva českých zemí v raném novověku patří mezi aktuální trendy současné historiografie.<sup>1)</sup> Pro období 17. a 18. století se již dochovalo relativně velké množství písemných pramenů, které poskytují statisticky vyhodnotitelná data.<sup>2)</sup> V odborné literatuře však není k dispozici dostatečně početný soubor dílčích pramenných studií,<sup>3)</sup> které by detailně analyzovaly zkoumaný jev na vybraných dílčích teritoriích. Metoda historické mikrosondy, aplikovaná na vhodně zvoleném a logicky vymezeném regionu,<sup>4)</sup> poskytuje při dostatečně dochované pra-

\* Článek vznikl na základě řešení grantového projektu Fondu rozvoje vysokých škol MŠMT ČR č. 130199/1100/1130 v semináři prof. PhDr. Petra Vorla, CSc. „Historická regionalistika“ na Fakultě humanitních studií Univerzity Pardubice.

1) Cerman, Markus – Maur, Eduard: Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650 – 1750, *ČCH* 98, 4/2000, s. 737 - 774; Maur, Eduard: Die böhmische Gesellschaft und die Folgen des Dreißigjährigen Krieges (1648 – 1740), in: Maur, Eduard [Hg.]: *Gutsherrschaft und „zweite Leibeigenschaft“ in Böhmen – Studien zur Wirtschafts-, Sozial- und Bevölkerungsgeschichte (14. – 118. Jahrhundert, Sozial- und Wirtschaftshistorische Studien – Institut für Wirtschafts- und Sozialgeschichte Universität Wien, Band 26, Wien – München 2001, s. 189 – 214.*

2) Gabriel, František: Lidnatost Čech na počátku 18. století, *Demografie* 9, 1967, s. 142 – 154; Horská, Pavla – Maur, Eduard: Poznámky k otázce studia dlouhodobých populačních trendů na území ČR, *Acta Demographica* 4, 1981, s. 15 – 59; Maur, Eduard: *Základy historické demografie*, Praha 1983.

3) Z ojedinělých starších prací tohoto typu viz např. Křivka, Josef: Populační vývoj mělnického panství v letech 1693 – 1749, *HD* 1, 1967, s. 7 – 18; Maur, Eduard: Poddání točnického panství v druhé polovině 17. století, *SAP* 14, 1964, sv. 1, s. 57 – 82; 15, 1965, sv. 1, s. 277 – 297.

4) Nejnověji viz např. Pazdzerová, Alena: Venkovští poddaní rychnovského panství v 17. století ve světle gruntovní knihy (Příspěvek k problematice tzv. druhého nevolnictví), *Historická demografie* 22/1998, s. 51 – 68; též: Sociální kategorie obyvatel rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů,

menné základně relevantní informace, které nejsou dosažitelné jinou formou výzkumu.

Tímto vymezeným regionem se pro nás stalo východočeské panství Choltice<sup>5)</sup> (okres Pardubice), jež patřilo mezi šlechtická dominia menšího rozsahu, formovaná v průběhu 16. století.<sup>6)</sup> Od pobělohorských konfiskací bylo panství součástí rozsáhlejšího pozemkového majetku tyrolského rodu Thun – Hohenstein.

V poslední čtvrtině 17. století byly Choltice po dělení majetku budovány jako hlavní české sídlo jedné z rodových větví,<sup>7)</sup> reprezentované Romeidem Konstantinem z Thunu – Hohensteinu. V jeho době byla započata



Zámek Choltice

Východočeský sborník historický 7, 1998, s. 19 – 62; Čechura, Jaroslav – Čechurová, Jana: *Mobilita v jedné české pobělohorské vsi: Pelejšovice 1650-1700*, in: Kárník, Zdeněk – Štaif, Jirí (red.): *K novověkým sociálním dějinám českých zemí I. (Čechy mezi tradicí a modernizací 1566-1848)*, Praha 1999, s. 94 – 124.

5) Populární přehled historického vývoje této obce (a pro starší období i celého panství, jehož byla střediskem), zpracoval Kabeláč, Karel: *Choltická kronika vypráví*, Choltice 1984. Základní faktografii shrnuje Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého. I. Chrudimsko*, Praha 1882, s. 195–204 a Rosůlek, František Karel (red.): *Pardubicko – Holicko – Přeloučsko*, díl III. *Místopis, Pardubice 1909–1926*, s. 15–36.

6) Vorel, Petr: *Vznik a formování choltického panství v předbělohorském období*, *Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea* 4, 1987, s. 1–12.

7) Tato změna funkce dominia se odráží i v pramenech statistické povahy např. v soupisech poddaných se vyskytuje mnoho řemeslníků cizozemského původu. Někteří z nich se trvale na panství usadili, jiní strávili zde nějakou dobu a pak se rozhodli pro návrat do vlasti.

rozsáhlá barokní přestavba zámeckého sídla s ústřední kaplí svatého Romeidia, která nebyla nikdy v plném rozsahu dokončena.<sup>8)</sup>

V souvislosti s touto změnou funkce dominia byla v poslední čtvrtině 17. století vedena velmi důkladná hospodářská agenda a především fyzická evidence poddaných, která se z podstatné části dochovala. Jako celek tvořila tato dokumentace vhodný pramenný zdroj našeho výzkumu.

Hlavní pramenné zdroje k našemu výzkumu jsou uloženy ve Státním oblastním archívu v Zámrsku ve fondu Velkostatek Choltice. Z přelomu 17. a 18. století se v případě panství Choltice dochovaly paralelní prameny různého typu, především urbáře, patrimoniálních gruntovní knihy a soupisy poddaných. Díky kombinaci informací, získaných z různých pramenných zdrojů, bylo možné jednotlivé údaje verifikovat a ověřit jejich vypovídací možnosti.

Nejcennějším pramenem pro zkoumání demografické struktury představují ucelené řady podrobných soupisů poddaných, dochované (s vynecháním některých let) od sedmdesátých let 17. století do počátku 19. století.<sup>9)</sup> Jedním z pravidelných každoročních soupisů je také námi analyzovaný pramen z roku 1700, o kterém se podrobněji zmiňujeme níže.

Dalším důležitým pramenem byla pro nás patrimoniální gruntovní kniha (tzv. gruntovnice) čili *Knihy purkrechtní panství Choltického z let 1672 – 1731*.<sup>10)</sup> Majetko-právní evidence zde začíná rokem 1672, kdy byla kniha

8) V době stavebního dokončení kaple byl vydán rozsáhlý oslavný latinský spis, zhotovený prvním choltickým zámeckým kaplanem, viz *Friedensfels, Amand: Gloriosus Sanctus Romedius Comes Thun – Ectypon Sumptuose ac Magnificae Capellae S. Romedii, quam Romedius Constantinus Comes Thun in Arce sua Choltitzensi extruxit*, Praha 1699. K vývoji tohoto venkovského barokního sídla především Preiss, Pavel: *Muros Dei – die Thunische Schlosskapelle des hl. Romedius in Choltice*, *Der Schlern* 44, 1970, s. 229 – 236; též viz Beneš, Ctirad: *Inventář zámecké zbrojnice v Cholticích z roku 1719*, *Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea* 1984, č. 3, S. 7 – 9; Vorel, Petr: *Mincovní táč choltických Thunů*, *Numismatické listy* 1992, č. 5 – 6, s. 155 – 159; *týž: Svědectví z věže zámecké kaple v Cholticích*, *Muzejní a vlastivědná práce – Časopis Společnosti přátel starožitností* 103, 1995, č. 1, s. 35 – 39.

9) Na existenci tohoto uceleného souboru upozornili odbornou veřejnost již Tlapák, Josef: *Ke studiu hospodářského vývoje pobělohorského velkostatku*, in: *Acta Regionalia (Sborník vlastivědných prací)*, Praha 1965, s. 150 – 156 a také Skřivánek, Milan: *Zpráva o demografických poměrech na panství Choltice v letech 1631-1821*, *Historická demografie* 5, 1971, s. 110 – 133. Informační možnosti zmíněného pramenného souboru však zatím zdaleka nebyly badatelsky plně využity.

10) SOA Zámek, Vs Choltice, i. č. 694, *Knihy purkrechtní panství Choltického 1672 – 1731*, č. kn. 688. Zápisy v knize jsou psány různými písaři, zpravidla česky (jen několik ojedinělých zápisů je v němčině).

